

Eserleri. 1. Ay Risâlesi (Ankara 1963). Aya gitmenin mümkün olup olmadığı, dinin bu konudaki cevabının ne olduğu hususunda tartışmaların yaşandığı bir ortamda yazılan risâlede müellif akli ve dinî delillerden hareketle aya gidilebileceğini belirtmiş ve bu düşüncelerinden dolayı bölgedeki bazı çevreler tarafından şiddetli eleştirilere mâruz kalmış, dinsizlikle suçlanmıştır. **2. Nuh (a.s) ve Tûfanı** (Ankara 1963). Eserde tûfan, tûfanın mahiyeti, Hz. Nûh hakkında bilgiler, Cûdfî dağı ve Cizre anlatılmakta, Nûh'un gemisinin Cûdfî dağında bulunduğu dair bazı deliller ileri sürülmektedir. **3. Yezidiler: Tarih-İbadet-Örf ve Âdetler** (nşr. Ahmet Taşgın, Ankara 2002). **4. Resûl-ü Ekrem Muhammed Mustafa'nın Nüfus Hüviyet Cüzdanı** (Ankara 1965). Mahmut Bilge'nin bunların dışında *Kıyâmet Risâlesi* (Kur'an'da kıyâmetle ilgili âyetlerin izahıdır), *Öldükten Sonra Dirilmek, Kur'an-ı Kerim'deki Kıssalardan Hisseler, Cin Risâlesi, İslâm'da İtikadî Fırka ve Şubeler, Hac Kılavuzu, Ferâiz Kıtâbı, Kasîde-i Bürde'nin Tercüme ve Şerhi, Bânet Süâd Kasidesinin Tercüme ve Şerhi, Münferice Kasidesinin Tercüme ve Şerhi, Cezeri'nin Tecvidi Tercüme ve Şerhi* gibi eserleri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdulkadir Bingöl, *Kulilkên Baxê Botan, Ens-tiuya Kurdi ya Amedê*, Diyarbakır 2008, s. 137; Ahmet Erkol, "Mahmut Bilge ve Cin Risalesi", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu: Bildiriler* (ed. M. Nesim Doru), Şırnak 2010, s. 689-695; Abdullah Yaşın, *Tarih Kültür ve Cizre*, İstanbul 2011, s. 507-513; Recep Özdirek, "Cumhuriyet Döneminde Cizre Bölgesi Din Âlimleri", *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre* (ed. M. Nesim Doru), İstanbul 2012, s. 230-231.

AHMET ERKOL

BİLGİRÂMÎ, Evhadüddin

(أوحد الدين بلگرامي)

Evhadüddin b. Ali Ahmed
Osmânî Bilgrâmî
(ö. 1253/1837'den sonra)

Dil âlimi, şair ve edip.

1193 (1779) yılında Hindistan'ın kuzeyindeki Uttar Pradeş eyaletinin Bilgram şehrinde doğdu. İlk eğitimini babası Kadı Ali Ahmed'den aldıktan sonra Şeyh Muhammed Eslem el-Ferşevî el-Bilgrâmî ile birlikte dönemin ilim merkezi Kalkûta'ya giderek buradaki âlimlerden ders aldı, özellikle Arap ve Fars edebiyatına ilgi duydu. Ardından Hindistan'a geçip çeşitli şehirlerdeki âlimlerden faydalandı. Bunlar

arasında Haydar Ali b. İnâye Ali el-Hüseynî et-Tüneki ve Ahmed Arab b. Muhammed el-Yemenî eş-Şirvânî'nin adları anılır. Daha sonra Arap dili ve edebiyatının inceliklerini öğrenmek amacıyla Arap yarımadasına gitti ve uzun zaman orada kaldı. Hindistan'a dönünce Leknev'de kurulan matbaada hocası Ahmed eş-Şirvânî ile beraber Arapça kitaplar neşretti ve matbaaya müdür tayin edildi. Bir yandan basılacak kitapları toplarken bir yandan da kitap telifi ve öğrenci yetiştirmekle meşgul oldu. Evi âlim, edip ve düşünürlerin edebiyat ve dil meselelerini tartıştığı buluşma yeri haline geldi. Öğrencileri arasında Kadı Beşîrüddin b. Kerîmüddin el-Osmânî el-Kinnevcî, Muhammed Beşîr es-Sehevânî, Cemil Ahmed b. Eslem el-Bilgrâmî'nin adı geçer. Arap dili ve belâgatına hâkimiyeti, yazılarında bedî' ve beyan sanatlarını başarıyla kullandığı sıkça dile getirilir. Hocası, *Hadîkatü'l-efrâh* ve *Nefhatü'l-Yemen* adlı eserlerin müellifi Ahmed eş-Şirvânî de onun bu özelliğine dikkat çekmiştir. Abdülhay el-Hasenî, Bilgrâmî'nin ölüm tarihini *Tezkiretü'n-nübelâ'*dan naklen 1250 (1834) olarak vermekte (*Nüzhetü'l-havâtır*, VII, 930; bundan naklen bk. Sıddîki, I, 19; II, 287), Muhammed Eslem el-İslâhî kaynak zikretmeden 1262 (1846) tarihini kaydetmektedir. Ancak *Nefâ'isü'l-luğât* adlı eserini 1253'te (1837) tamamladığına göre vefatı da bu tarihte veya daha sonra olmalıdır. Nitekim M. H. Razvî ve M. H. Kayser de (Qaisar) bu şekilde kaydeder. Bilgrâmî aynı zamanda şiir yazmış olup bir divanda toplanmayan bu şiirler eserlerinde dağınık şekilde mevcuttur. Klasik Arap şiirine hayranlık duymuş, şiirlerinde şekil ve mâna bakımından eski üslûbu benimsemiştir. Daha çok Hindistan'da yaşamış olmasına rağmen yazdığı şiirlerde Arap yarımadasındaki çöl tasvirlerine ve Arap kadınının tasvirine benzer teşbih ve istiarelere yer vermiştir. Şiirlerindeki duygu derinliği, tasvirlerindeki ayrıntı ve incelik dikkat çekmektedir.

Eserleri. 1. Nefâ'isü'l-luğât (Leknev 1257, 1262, 1281, 1284, 1301, 1315; Kanpûr 1286, 1295, 1323). Urduca kelimelerin Arapça, Farsça ve Türkçe karşılıklarının verildiği eser Bilgrâmî'nin en önemli çalışmalarıdır. Eserde ayrıca Arapça ve Farsça şiirlerden güzel örnekler verilmiştir. **2. Miftâhu'l-beyân (Miftâhu'l-lisân) fi'l-muḥâvereti'l-ʿArabiyye.** Arapça öğretmek amacıyla hazırlanmış olup eserde bol miktarda konuşma cümlelerine yer verilmiştir ve bu yönüyle dikkat çekmektedir. Kitabın müellif hattı nüshası Aligarh

İslâm Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 892, 72/10). Bilgrâmî eserinin hâşiyelerinde zor anlaşılan kelime ve kalıpların açıklamasını da yapmıştır. **3. el-ʿAscedü'l-mesbûk fî kıssati Bedi'ati'l-cemâl ve Seyfi'l-mülûk** (Patna Hudâbahş Ktp., nr. 2642). **4. Selvetü'l-ahzân fî eş'âri'n-nisvân** (Aligarh İslâm Üniversitesi Ktp., nr. 27/22). **5. Hülâşa-i Mesnevî** (Aligarh İslâm Üniversitesi, Mevlâna Âzâd Ktp., nr. 21/20). Bilgrâmî ayrıca *Hamiletü'l-âdâb fîmâ yüfidü mine'l-kitâb*, *Ravzâtü'l-ezhâr*, *Tezkire-i şu'arâ'-i ʿArab* gibi eserler kaleme almış, Mütenebbî'nin divanına, Harîrî'nin *el-Maḳâmât'*ına, Kâ'b b. Züheyr'in "Bânet Sü'âd" kasidesine şerhler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Muhammed eş-Şirvânî, *Hadîkatü'l-efrâh li-izâhâti'l-etrâh*, Kahire 1305, s. 143-145; Rahmân Ali, *Tezkire-i ʿUlemâ-i Hind* (nşr. M. Eyyûb Kâdirî), Karaçi 1961, s. 126-127; Hânâbâ, *Fihrist*, V, 5257; Cemil Ahmed, *Hareketü't-te'lif bi'l-luğati'l-ʿArabiyye fi'l-iklîmi's-simâli el-Hindî fi'l-karneyni's-sâmin ʿaşer ve't-tâsi' ʿaşer*, Dimaşk 1977, s. 27, 151-155, 273; M. H. Razvî – M. H. Qaisar, *Catalogue of Manuscripts in the Maulana Azad Library, Aligarh Muslim University*, Aligarh 1981, s. 44; Abdülhay el-Hasenî, *eş-Seḳâfetü'l-İslâmiyye fi'l-Hind* (nşr. Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî), Dimaşk 1403/1983, s. 55, 56; a.mlf., *Nüzhetü'l-havâtır*, Beyrut 1420/1999, VII, 929-930, 936; Mahmûd M. Abdullâh el-Misrî, *el-Luğâtü'l-ʿArabiyye fî Bâkistân dirâseten ve târihen*, Karaçi 1404/1984, s. 64-65; Yûnus İbrâhim es-Sâmerrâi, *ʿUlemâ'ü'l-ʿArab fî şibhi'l-kârreti'l-Hindiyye*, Bağdad 1986, s. 572; *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Khuda Baksh Oriental Public Library*, Patna 1994, XXIII, 151; M. Yâsin Mazhar Sıddîki, *Fihri-sü'l-maḥtûḫâti'l-ʿArabiyye bi-Câmî'ati ʿAligerh el-İslâmiyyeti'l-Hind*, London 1423-29/2002-2008, I, 19; II, 287-288; Ârif Nevsâhî, *Kitâbşinâsi-yi Âşâr-ı Fârsî-Çâpşûde der Şibhi Kâre*, Tahran 1391 hş., II, 882; Moinuddin Aqeel, "Commencement of Printing in the Muslim World: A View of Impact on Ulema at Early Phase of Islamic Moderate Trends", *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, II/2, Kyoto 2009, s. 14-15; M. Eslem el-İslâhî, "Bilgrâmî, Şeyh Evhadüddin", *Mv.AU*, IV, 48-51.

ŞÜKRAN FAZLIOĞLU

BIŞKEK

Kırgızistan'ın başşehri.

Kırgızistan'da Avrupaî mânada teşkil edilen ilk şehirdir. Tanrı dağlarının kuzey eteklerinde Çuy vadisinde, Alarça ve Alamedin nehirlerinin arasında denizden 750 m. yükseklikte kurulmuştur. Bişkek'in Lenin, Birdik-Birmays, Oktyaber, Sverdlovskiy adlarında dört ilçesi (rayon) vardır. Şehrin adı metinlerde Pişpek ve Frunze olarak da geçer. Bişkek çevresinde yapılan arkeolojik kazılar neticesinde neolit ve